Forbemærkning

Folketællingen den 1. februar 1870 var den første, som blev holdt efter tabet af Slesvig og Holsten i 1864, og den første siden 1834, hvor der var gået 10 år siden sidste tælling. Der kan gættes på, at grunden til, at der ikke blev holdt folketælling i 1865, sådan som der var blevet det i både 1845 og 1855, netop var 1864-krigen og dens følger. Under alle omstændigheder blev det indledningen til en længere periode, hvor der kun blev holdt folketællinger hvert 10 år; vi skal frem til det 20. århundrede, inden man igen begyndte at holde folketælling hvert 5. år.

Også i andre henseender adskiller 1870-tællingen sig fra sine forgængere. Den 6. juli 1867 kom "Lov om Landkommunernes Styrelse m.v.", hvorved de hidtidige sogneforstanderskaber omdannedes til sogneråd, der fik tillagt en række nye arbejdsopgaver. Blandt disse var tilrettelæggelse og gennemførelse af folketællingerne i landdistrikterne. Mens det ved tællingerne fra 1834 og til og med 1860 havde været skolelærerne, som havde optalt befolkningen i deres egne skoledistrikter, blev det nu sognerådet, som udpegede tællingskommissærer til at foretage tællingen og udfylde tællingslisterne. Hvordan det skulle gøres, fremgår af den instruks, som er gengivet efterfølgende.

Mens Skæve Sogn indtil 1860-tællingen var blevet optalt i sine *tre skoledistrikter*: Hugdrup, Karmisholt og Spaanheden, foretog sognerådet nu tællingen efter sognets *fire fattigdistrikter*, som hver især blev optalt af en eller flere tællingskommissærer. Det store østre distrikt var opdelt på flere optællere, mens det er lidt uklart, hvor mange optællere der har delt de øvrige tre distrikter imellem sig, da tællingskommisærernes underskrifter på deres lister er omtrent ulæselige, og optællerne af Søndre og Mellemste Distrikt har opgjort og signeret listerne for hvert enkelt skema.

Det står imidlertid fast, at de enkelte optællere havde deres idiosynkrasier. Optælleren af nordre distrikt har f.eks. konsekvent optalt folks *løbende aldersår* (sådan som reglen havde været indtil 1860), og ikke *det fyldte aldersår*, som nu blev forlangt. Optælleren af søndre distrikt udfyldte ikke som forlangt fødestedskolonnen med sogn og amt, men med navnet på den ejendom, hvor vedkommende var født; det har i en del tilfælde været uigennemskueligt, hvilket sogn det drejede sig om, hvorfor man i f.eks. Sk132 finder et fødested som "Krogsdal Hus", i Sk141 "Strækningen" og i Sk154 "Smørkrogen". - Et lumsk tilfælde fandtes i Lille Spaanheden, Sk135, hvor det om de to brødre Christensen oplystes, at fødestedet var "Skagen". Dér kunne de ikke findes, men heldigvis blev den yngste af brødrene konfirmeret i Skæve Sogn, og dér oplystes det, at "Skagen" - også - er navnet på en ejendom i Jerslev Sogn!

Hvor det har været muligt, er alle sådanne tilfælde imidlertid 'normaliseret', så at aldersåret *er* det fyldte aldersår, og fødestedet angivet som sogn (og amt). Er der i højre tabelkolonne tilføjet en fødselsdato, kan identifikationen betragtes som sikker. Her kan der tillige være tilføjet vielses- og dødsdatoer, samt data for afdøde ægtefæller, fædre til børn født udenfor ægteskab og forældre til plejebørn, ligesom udøbte børns navne er tilføjet efter kirkebogen. - For personer født i København eller i udlandet har denne kontrol været anset for at være uoverkommelig hhv. umulig.

Det skal anføres, at dette kontrolarbejde udelukkende er muliggjort v.h.a. Arkivalier Online, for hvilken der derfor rettes en varm tak til Statens Arkiver. - Imidlertid er en del af netop Skæve Sogns kirkebøger i tidsrummet omkring 1860-70 så godt som ulæselige på Arkivalier Online; her er bearbejderen taknemmelig for lån af de fotokopierede kontraministerialbøger, som findes på

Byhistorisk Arkiv i Sæby. - På folketællingens fol. 628 og 630 (AOL, opslag 7 og 9) er ved indbindingen af originallisterne byttet rundt på venstre- og højresiderne, men for denne fejl er der naturligvis kompenseret i nærværende bearbejdelse.

Ved lov om navneforandring af 22. april 1904 blev der indført betydelige lettelser i adgangen til at udskifte et -sen-navn med et slægtsnavn. Disse navneændringer blev meldt tilbage til kirkebogen og noteret ved barnets fødsel; de tilfælde af navneændring, der er påtruffet i nærværende arbejde, er anført i parentes efter personens fødeefternavn; og i personnavneregisteret er vedkommende registreret på begge efternavne.

Den afsluttende sammentælling har som resultat givet 1.264 tilstedeværende hjemmehørende og midlertidigt nærværende personer, hvilket stemmer nøjagtigt overens med Statistisk Bureaus optællingsresultat.

I de tilfælde, hvor en familie har bestået af en gift kvinde med børn men uden mand, er den manglende ægtemand søgt og indskrevet i nærværende udgave som midlertidigt fraværende ("F"); se f.eks. i Sk189, hvor den ene af de to fraværende ægtemænd formentlig er udvandret (og derfor strengt taget ikke *midlertidigt* fraværende!). Antallet af midlertidigt fraværende personer er herved blevet forøget med nogle stykker i forhold til den originale folketællingsliste; men da de ikke medregnes i det opgjorte folketal, har det ingen betydning.

Ikke utænkeligt vil udarbejdelsen af registeret afsløre nogle tilfælde af dobbeltregistrering, i hvilket tilfælde byens folketal altså vil skulle reduceres tilsvarende; omvendt er der ingen mulighed for at erkende, hvor mange personer der er oversprunget ved folketællingen.

Følgende tegn er benyttet:

*: Født (eller døbt, hvis før 1814)
~: Viet eller ægtefælle
†: Død

Østervrå, oktober 2013,

Jørgen Peder Clausager

Instruks for optællerne ved folketællingen 1870 i landdistrikterne

Nedenstående instruks var trykt på forsiden af hvert optællingsskema til 1870-folketællingen.

- o O o -

Da Folketællingen er af yderste Vigtighed for en rigtig Bedømmelse af Statens og Kommunens Forhold i forskjellige Henseender, venter man, at alle Vedkommende ville bestræbe sig for at meddele de fornødne Oplysninger nøiagtig og efter bedste Vidende samt efter evne ville fremme dens heldige Gjennemførelse

1. Optællingslisten udfyldes af den dertil af Sogneraadet (Distriktsraadet) beskikkede Tællingskommissair den 1ste Februar 1870 i alle dens enkelte Rubriker saa omhyggelig som mulig.

2. Ved Optællingen opføres paa Listen alle de Familier og Personer, der findes i hver Gaard, hvert Huus eller hver Beboelsesleilighed, hvorved er at mærke, at ved *Familie* forstaaes her det samme som *Huusholdning*, saa at de, der høre til een Huusholdning, regnes som hørende til een Familie. Aftægtsfolk, Indsiddere og andre i et Huus bosatte ansees altsaa ikke som særegne Familier, naar de ikke føre særskilt Huusholdning, men søge Bord hos andre. Foran Navnet paa alle saadanne Personer, som søge Bord hos Andre end den Familie, hos hvem de boe, sættes et + i Familierubriken for at vise, at de ere at betragte som Logerende. - Naar der boe to eller flere Familier i samme Gaard eller Huus, adskilles de fra hverandre i Optællingslisten ved en Streg.

3. Enhver tælles paa det Sted, hvor han Natten mellem den 31te Januar og den 1ste Februar har havt Natteleie, uden hensyn til hvor han ellers maatte opholde sig eller boe, medmindre det kan antages, at han vil være vendt tilbage til sit egentlige Hjem inden Kl. 12 Middag den 1ste Februar. - Personer, der i den paagjældende Nat ikke have havt Natteleie i noget beboet Huus, saasom Nattevagter, Reisende o.s.v., opføres i Optællingslisten for den Familie eller det sted, hvor de tage ind inden Kl. 12 Middag. - Børn, der fødes efter Kl. 12 Middag den 1ste Februar, maae ikke tælles med, men betragtes som ufødte, hvorimod de Personer, der maatte afgaae ved Døden efter det nævnte Klokkeslet, tælles med og betragtes som levende den 1ste Februar.

4. Personerne opføres med deres fulde Navn (udøbte Børn som “Udøbt Drengebarn” eller “Udøbt Pigebarn”) med Angivelse af deres Kjøn og Alder (det fyldte Aldersaar; for Børn, der ikke have fyldt 1 Aar, sættes “Under 1 Aar”), om de ere gifte eller ugifte, Enkemænd, Enker eller Fraskilte (herunder indbefattede Separerede fra Bord og Seng), deres Fødested, samt til hvilken Troesbekjendelse de høre, deres Stilling i Familien, deres Titel, Embede, Forretning, Næringsvei eller af hvilket Erhverv de leve som Hovedperson eller som Medhjælper (Forvalter, Svend eller Dreng o.s.v.). Driver Nogen forskjellige Næringsveie, anføres den, hvoraf han især lever; saaledes betegnes f.Ex. en Huusmand, som vel driver en Jordlod, men dog fornemmelig lever af at være Smed, ikke som Jordbruger, men som Smed.

5. Navnene paa dem, der ere Forstanden berøvede, paa Døvstumme, ligesom paa Døve og Blinde, ved hvilke sidste forstaaes de, som ere Hørelsen og Synet *aldeles* berøvede, understreges.

6. Med Hensyn til de paa Optællingslisten opførte Personer, der kun have et midlertidigt Ophold i Sognet, tilføies i Anmærkningsrubriken det Sted (Kjøbstad, Sogn og Amt) i Kongeriget eller det Land udenfor samme, hvor de have fast Ophold eller Hjemsted.

7. De til Familien hørende eller i Stedet iøvrigt boende Personer, der i Natten mellem den 31te Januar og den 1ste Februar have været fraværende fra Hjemmet og ikke vende tilbage inden Kl. 12 Middag, opføres særskilt paa Optællingslistens Bagside.

8. Naar Tællingskommissairen har optegnet samtlige Familier og Personer i sit Distrikt, har han, efter nøie at have gjennemgaaet Optællingslisten og overbevist sig om dens Rigtighed, at forfatte den summariske Extrakt, som findes ved Listens Afslutning, for at det let kan sees, hvormange Gaarde og Huse, han har optalt, hvormange Familier der beboe samme, samt af hvormange Personer disse bestaae, hvorefter han uopholdelig og senest den 3die Februar har at afgive Listen eller Listerne til Sogneraadets Formand.

9. De Gaard- eller Huuseiere i Distriktet, til hvem Tællingskommissairen maatte overdrage at foretage Optællingen for deres Eiendommes Vedkommende, have selvfølgelig ved Udfyldningen af Optællingslisten nøie at iagttage de ovenfor givne Regler.

- o O o -